

SVENSKT
GUDSTJÄNSTLIV

NR 1 / ÅRGÅNG 17

M A R S 1 9 4 2

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

<i>Adell, A.</i> : Den »gregorianska sången»	1
—»— Eftermäle till 1941 års bibeljubileum	9
—»— Data och acta till Söderköpings St. Lars kyrkoorglars historia	42
—»— Herrens bön	97
—»— Lauda Sion	115
<i>Cnattingius, B.</i> : En landskyrka får berätta sin historia	7
—»— Gotländska passionsmålningar	76
—»— Sextonhundralets stormansgravar	86
—»— Norskt dekorationsmåleri	106
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse 1941	57
Laurentius Petri Sällskapet	14
—»— Ledaredagar i Söderköping	33 1/8
—»— Första årsmöte	80
—»— Koraldagar i Växjö	120
<i>Lindqvist, D.</i> : Bidrag till 1650-talets psalmhistoria	73
—»— Kyrkoskrud i Stockholm	98
—»— Klockardräkter i Stockholm	103
—»— Psalmer i D. Lindqvists Studier	117
<i>Peters, K.</i> : Den lutherska koralens liturgiska uppgift	25
—»— Missa lincopensis	66
—»— Kyrkokören i gudstjänsten	110
<i>Pontén, J.</i> : Nya klaververk	41
<i>Pålsson, M.</i> : Ledaredagar i Söderköping	33 1/2

RECENSIONER

OMNÄMND LITTERATUR

	Sida		Sida
<i>Brandt, G.</i> : Dop och nattvard	20	—»— Oestliche och westliche Mystik	96
<i>Cnattingius, B.</i> : Sörmländska kyrkor	124	<i>Hofrén</i> : Hembygdens kyrka	95
<i>Heiler, Fr.</i> : Altkirchliche auto- nomie	95	<i>Isberg, H.</i> : Himmelriket och de små	22

	Sida		Sida
<i>Lindqvist, D.</i> : J. O. Wallin som kyrkoherde	31	<i>Söderberg, B.</i> : De gotländska passionsmålningarna	76
<i>Munk, K.</i> : Hoppet förbliver.....	99	<i>Ugglas, C. R. af</i> : Guldsmedskonstens historia	19
<i>Norberg, R.</i> : Bälunge kyrka.....	18	<i>Ysander, T.</i> : Från Visby S:t Maria	21
<i>Nystedt, O.</i> : När dagen börjar.	123		
Sveriges kyrkor: Blekinge	19		

MUSIK:

	Sida		Sida
<i>Andersson, R.</i> : Än vårder föder vår Herde sin hjord	92	<i>Lundvik, H.</i> : Liv och förgänglighet	23
<i>Anjou och Norbrink</i> : Koralsalmbok för skolan	18	<i>Nordqvist, G.</i> : Det eviga	24
<i>Anrep-Nordin, B.</i> : Svenskjulcantat	64	<i>Nyvall, J.</i> : Hymn på tacksägelsedagen	22
—»— Uppståndelsen	92	—»— Credopsalm	23
<i>Bach, J. S.</i> : Nyårsdagen	23	—»— Herren Konungen	64
—»— Nu vilar hela jorden	62	—»— Bön och bikt	94
—»— Orgelverk, Band IX	125	<i>Olson, D.</i> : Koralspreludier	18
<i>Berg, G.</i> : Arets tider och dagens	22	—»— I ditt ljus	22
<i>Buxtehude, D.</i> : Klaververk	41	—»— Præludium... till »Hit o. Jesu samloms vi»	90
<i>Crosi, G.</i> : Vi tillbedja dig	62	—»— Honom tillhör äran	92
<i>Eccard, J.</i> : Nu kristne glädens	62	—»— Föraktad var han	93
<i>Ek, G.</i> : Toccata	18	<i>Pachelbel, J.</i> : Sjung en vår Gud	62
<i>Ericsson, K. E.</i> : Motett på Allhelgonadagen	63	<i>Roman, J. H.</i> : Gud är vår tillflykt	63
<i>Homilius, G. A.</i> : Deo dicamus gratias	23	<i>Runbäck, A.</i> : Lauda Sion	115
<i>Joelsson, A. G.</i> : Sv. skolans 100-årsjubileum	93	<i>Sandvik, O.</i> : Vesperale for den norske kirke	89
—»— Två koralmotetter	125	<i>Schaurig, V.</i> : Jerusalem häv upp din röst	62
<i>Lindberg, O.</i> : Sånger under vårdträdet	93	<i>Schütz, H.</i> : På Herren hoppas	23
<i>Lundborg, G.</i> : Variationer över den kristliga dagvisan	90	<i>Stenius T.</i> : Toccata... över Nocte surgentes	90
<i>Lundell, E.</i> : Den ljusa dag	63	<i>Widéen, I.</i> : Elegi	63
		—»— Ljus över landet	93
		<i>Wikander, D.</i> : Miskundlig Gud	22
		—»— Adventshymn	23
		—»— Gud har icke skonat	92

Den »gregorianska» sången.

Några drag ur dess historia.

Namnet på denna sång, den »gregorianska» sången är högst oegentligt, såsom skall visas i det följande. Man har inom andra kyrkor betydligt riktigare benämningar. Den har kallats cantus planus, — engelsmännens plain-song — d. v. s. den vanliga, lätt utförda, allmänt brukade sången, i motsats till den svårare, polyfona sången; man har kallat den cantus firmus — italienarnas canto fermo —, den oförändrade, fasta sången också i motsats mot den flerstämmiga sångens rörlighet, eller cantus ecclesiasticus, den kyrkliga sången, den för kyrkan karaktäristiska sången.

Men intet av dessa namn har slagit igenom hos oss, och det torde vara lönlöst att försöka föra fram något nytt förslag, som kunde ha utsikt att slå igenom. Vi få alltså låta oss nöja med den oegentliga beteckningen den »gregorianska» sången för att utmärka den speciella sångart, som sedan kyrkans äldsta dagar beledsagat den liturgiska delen av den kristna gudstjänsten. Den gregorianska sången hör hemma såväl i mässan som i tidebönen — det behöver ofta understrykas — och den har till sin väsentliga del det ur bibeln direkt och utan omskrivning hämtade textliga underlaget. Den »gregorianska» sången är alltså bibelordets musikaliska dräkt i dess traditionellt kyrkliga gestalt.

Den »gregorianska» sångens namn är för det första så till vida missvisande som detsamma hänvisar till Rom och Västerlandet, medan däremot all musikvetenskaplig forskning numera är överens om att denna kyrkliga sångkonst icke är en självständig skapelse från Rom eller överhuvud av västerlandets kyrka, utan att dess rötter gå tillbaka till Österlandet. Rom är härvidlag icke nyskapande utan mottagande, samlande och ordnande.

Den »gregorianska» sången är för det andra i det avseendet missvisande som det låter förstå att någon av de romerska påvarna med namnet Gregorius skulle ha skapat denna sång. I regel nämnes i detta sammanhang Gregorius den stores namn (d. 604) och därmed förbindes denna sångarts tillkomst med denna jämförelsevis långt framskridna period i kyrkans historia. I själva verket har den »gregorianska» sången vid denna påvens pontifikat redan bakom sig en lång utvecklingshistoria.

Den »gregorianska» sångens historia löper parallellt med den kristna kultens historia. Redan den allra enklaste eftertanke säger att så måste det förhålla sig. De kristna, som samlades till gudstjänster, voro — självfallet — sjungande församlingsmedlemmar långt före år 600. Den »gregorianska» sången är i själva verket årsbarn med kristenheten. Ville man tillspetsa saken kunde man tillåta sig påståendet att den »gregorianska» sången introducerats av Herren Kristus själv. Berättelsen i Matt. 26 om Her-

rens sista måltid, som tillika var den första nattvardsgången, kan anföras som bevis för denna till synes djärva tes. Där står, v. 30: När de sedan hade sjungit lovsången, gingo de ut till Oljebberget. De som här handlade voro Jesus och hans lärjungar. Vad Herren och hans trogna vänner då sjöngo veta vi med full visshet. Det var den lovsång, som enligt judisk tradition avslutade påskalamsmåltiden, senare hälften av det stora hallel, Ps. 115—118. Jesus följde i detta avseende den gamla judiska sedvänjan vid påskfirandet.

Den sången hade han tagit i arv icke av någon Gregorius utan av sina fäder. Jesus liksom hans lärjungar hade övat den lovsången i synagogan i hemstaden. Han hade sjungit den tillsammans med sina föräldrar vid påskhögtider, som han tillbringat i Jerusalem. Likaväl som Jesus här gick in i den gamla judiska seden och använde psaltaren som bönbok och sångbok vid denna högtid, så har han också sjungit lovsången tillsammans med lärjungarna på de tongångar som han hade lärt sig i sitt hem, i synagogan och i Jerusalem. Det var den enkla, torftiga recitativa melodien från den synagogala gudstjänsten. Ingen kan rimligtvis inbilla sig själv eller andra att Jesus eller någon av hans lärjungar komponerat ny musik till de gamla psalmerna. Man upp tog de gamla invanda melodierna och brukade dem såväl ord som ton, Herren fann dem dugliga i ett nytt förbunds tjänst och förenliga med dess anda.

Den kristna liturgien anknöt sig nära till den judiska kulten. Tidebönerna hade sina förebilder i de bönetimmar, som judarna förrättade på bestämda timmar, och katekumenmässan anknöt till den synagogala läsegudstjänsten på sabbaten. Så var det helt naturligt att också det sångsätt som hörde synagogan till höll sitt intåg i kyrkan. Liksom psaltaren blev den självskrivna sångboken vid gudstjänsten så blev också psalmodien den första kristna kyrkans sångart. Man utförde psalmerna på samma sätt som man lärt sig i synagogan. Psalmodien i dess enklare eller rikare form är också nästan den enda musikart, som kyrkofäderna talar mera utförligt om.

I Kol. 3:16 uppmanar Paulus sina läsare att förmana varandra i all vishet med psalmer och lovsånger och andliga visor. Hans läsare ha med psalmer knappast kunnat förstå något annat än psaltarpsalmer. Och när han i ett parallellställe till det ovan anförda, i Ef. 5:19, säger: talen till varandra i psalmer, så hänvisar han därmed till det utförande man lärt i synagogan: den växelvisa läsningen eller sången av psalmen, som ger intryck av och är uttryck för ett samtal, en undervisning. Den ene frågar: Jag lyfter mina ögon upp till bergen varifrån skall min hjälp komma? medan den andre svarar: Min hjälp kommer från Herren, som har gjort himmel och jord (Ps. 121.)

Naturligtvis är det oss icke möjligt att veta huru denna musik var gestaltad. Man måste förutsätta att de många århundradena

som skilja oss från Kristus och Paulus, icke gått spårlöst förbi, och att den »gregorianska» sång, som Herren och hans lärjungar utförde, hade en mindre utvecklad karaktär än den som nu till dags brukas. Även om psalntonerna, den egentliga psalmodien, all »gregoriansk» sångs moderssköte, gäller detta om ock psalmodien alltfört för mången verkar onjuttbart ålderdomlig.

Under den sista mansåldern har emellertid tack vare A. Z. Idelsohns forskningar nytt jämförelsematerial frambragts. Han har bl. a. funnit judiska församlingar i Persien och Jemen, som redan i förkristen tid isolerades och som sedan levat avskilda. Hos dessa har han funnit ett sångsätt som visar mycken likhet med den »gregorianska» sången. Det vill synas som om den kristna psalmodien bevarat mera av den synagogala sångens ursprunglighet än nutida judisk kultsång. Överhuvud synes den musikhistoriska forskningen f. n. benägen att hålla före att den tidigare medeltida tonkonsten utvecklats sig övervägande ur orientalska stilarter.

Den äldsta källan till den »gregorianska» sången är alltså att söka i den synagogala psalmodien och de ursprungligaste elementen i tidebönssången återfinnas i de recitativa formerna. Detta är ett musikaliskt arv som förmedlats till Kristi kyrka under Herrens egna ögon och av hans egna lärjungar. Medvetandet härom gör den »gregorianska» sången dubbelt intressant och dyrbar för en kristen som sysslar med den. I den gamla traditionens anda har den äldsta kristna kyrkan också nyskapat lovsånger för gudstjänstligt bruk. Tre av dem meddelas redan i evangeliets inledning: Sakarias, Marias och Simeons lovsånger. Den »gregorianska» sången är alltså ett arv från den fornkristna kyrkans dagar att lyftas och förvaltas i innevarande tid.

I den urkristna kyrkan var psalmodien, liksom i synagogan, en av försångaren utförd solosång med ett refrängartat inskott av församlingen. Det berättas om den hel. Atanasius från Alexandria (d. 373.) att han under förföljelserna från arianernas sida lät diakonen psalmodierande sjunga psalm 136, varvid den senare halvversen, som ständigt upprepar orden *ty hans nåd varar evinnerligen*, utfördes av folket. Detta sångsätt är ju det allra enklaste och lättaste att inlära och utföra, samtidigt som det med ett livfullt utförande kan verka ytterst eggande och suggestivt.

Detta är den responsoriala psalmodien, till vars enklaste form man kan ha rätt att räkna versiklarna, de enkla satspar, i regel hämtade ur psalmer, som utföras av versikularius i växelsång med hela församlingen varvid församlingen i regel sjunger på samma melodi som försångaren. De visa att den »gregorianska» sången icke älskar den enledade formen. De fylla två funktioner, såsom inledning till tidebönerna och som avslutning av hymner m. m.

En mera utvecklad form av responsorial psalmodi finnes bevarad i det responsorium breve, som upptages i completoriet, och i de responsoria prolixa, som meddelas i matutinen exempelvis för

kyrkmässan. De senare äro av sådan storslagen uppbyggnad att de kunna betecknas såsom toppunkten på de psalmodiska form-lerna.

En annan form av responsorial psalmodi äga vi bevarad i matutinen venite. Efter var och en av psalmens (ps. 95) versar sjunges refrängen, invitatoriet. Det utföres av församlingen-kören, och äger därför i regel en jämförelsevis enkel uppbyggnad medan den psalnton, på vilken psalmen utföres, ställer större krav på kantorn-försångaren. Venitet är i flera avseenden av stort intresse. I ännu gällande romerska breviariet har psalmen, som alltid inleder matutinen, en annan text och en annan indelning än den som förekommer i Versio vulgata, den gällande latinska översättningen. Dess text går tillbaka till den översättning, som kallas Itala, och som härrör från tiden före år 200 och som redan på 380-talet ersattes av Hieronimi översättning. Detta måste betyda att psalmen 95 redan under 200—300-talet fått en fast plats i matutinen och att dess musik, med dess egenartade tredelning av versen, redan vid denna tid utbildats till fast tradition, så musiken konserverade den redan då föråldrade texten.

Om sålunda den synagogala musiken utgör den huvudsakliga källan för den »gregorianska» sången, så klingar dock även grekisk och grekisk-romersk musik i densamma. Bland de ytterst sparsamma rester av antik-grekisk musik, som bevarats finnes också en hymn till Nemesis, ödet. Efter vad D. Johner påpekar, uppvisar den liknande melodi med det första kyriet i den sjätte mässan i gällande Kyriale romanum (Kyrie Rex Genitor):

}	c c c c h h a g a f
	Hilathi makaira dikaspole
}	g a h h a c h g a g a f
	Kyrie
}	c c c h h a g a a h g
	Nemesi pteroessa biu ropa
}	fa c c h ag a h g g
	e - - - - - le-i.son

Hela den andra delen överensstämmer i kyriet med den grekiska hymnen. Den tillskrives Mesomedes (100-talet efter Kristus) och den sjöngs, såsom biskop Synesios berättar, ännu under 400-talet. Därifrån gick sången över i den kristna kyrkans ägo.

Den äldsta kristna melodien har återfunnits bland Oxyrhynchos papyrerna, som offentliggjordes år 1922. Den härstammar från slutet av 200-talet och noterades med grekiska bokstäver. Det är schvungfull melodi, i 7:e tonarten och erinrar om introitus på Kristi himmelfärdsdag och om vissa sånger för pingst och påsktiden.

Från Orienten, synbarligen från Syrien, kommo hymnerna, som äro uppbyggda efter fasta versschemata. De ha tjänat syftemålet att dels vara motgift mot heretikernas populära sånger, som i de teologiska och religiösa striderna utgjorde ett farligt propagandamedel, dels att hålla folket kvar i kyrkan. Genom dem infördes i kyrkan många i folklivet gängse melodier och där förädlades de. Detta gäller synbarligen såväl de orientaliska hymnerna som också de första västerländska, de ambrosianska.

Det var genom biskopen i Milano, Ambrosius (d. 397) som hymnerna tillerkändes en plats i tidebönen. I mässan vunno de aldrig någon ingång under medeltiden. Motståndet mot dessa utombibliska texter har synbarligen grundats på erfarenheter av huru vanskligt det var att hålla heretiska läror ute från hymnerna.

Om Ambrosius själv var kompositör av hymnmelodier eller ej har den vetenskapliga forskningen ännu ej fastslagit. Peter Wagner håller för sannolikt att han var det. En diktare och en kompositör var under forntiden samme person. I varje fall har Ambrosius erhållit namnet som kyrkosångens fader. Ovisst är i vilken utsträckning den ambrosianska koralen, som övats och alltfört övas i Milano, trots upprepade försök att komma den till livs, går tillbaka på Ambrosius. År 1935 har den milanesiska traditionen av mässans sång utgivits efter handskrifterna av Sunyol (*Antiphonale missarum ecclesiae Mediolanensis*.)

Ett exempel på den ambrosianska diktkonsten äga vi i psalm 58 i vår svenska psalmbok och koralbok, ehuru den ursprungliga jambiska dimetern av Wallin korrumperats. I ursprungligare gestalt återfinnes hymnen i completorium under advent. En bearbetning av melodien föreligger jämväl i den gamla antifonen *pro pace*, som återfinnes under ps. 608, i ursprungligare gestalt i söndagens completorium.

Ambrosius införde den dubbelköriga psalmodien i Milano. Detta är den antifonala psalmodien. Den har sitt namn därav att den utfördes av två körer, som sjöngo i oktaver: manskör svarades av kvinnokör, eller ock av gosskör. Uttrycket *antifoni* är hämtat från den gammalgrekiska musiken, och blev en sång i olika oktavlägen. Antifon i vår nuvarande betydelse av en inledande, preludieartad melodi, som för in i den efterföljande psalmens tonartsförhållanden, har sitt upphov i den instrumentalmusik, som föregick psalmsången i synagogan. Instrumenten ersattes i den kristna kyrkan av solosång.

Enligt Kienle utgår den ambrosianska sången från samma grund som den »gregorianska». Den har samma tonsystem, och samma tonarter. Melodien uppbygges av liknande små tonfigurer och har fri rytm. Båda ha enklare såväl som rikare melodier, blott att de rika ambrosianska melodierna äro ännu rikare och de enkla ännu enklare. Den musikaliska formläran är densamma men karaktären dock olikartad. Melodiföringen i den ambrosianska sången är hård, på grund av talrika sekundgångar monoton. Enheten fattas

ofta. Jämför man de båda läsarterna kan man föras till det antagandet, att en eller flera konstnärer med fint sinne för den fasta formen, för proportioner i enskildheterna för omväxlande och mjuk melodi, har företagit en genomgripande korrigerings, avrundning och förkortning av den ambrosianska sången och på så sätt gestaltat den »gregorianska» läsarten.

När man söker komma till klarhet över den influens, som Romerska kyrkan och påvedömet haft för den »gregorianska» sången, måste man hålla i minne hela den långa utveckling, som denna kyrkans sång genomlöpt innan man hunnit genom de sex första århundradena av kristenhetens historia.

En schola cantorum i Rom finnes belagd från påven Celestins tid (d. 432) och samtidigt med det romerska påvedömet stigande makt och anspråk på ledareskapet inom hela kristenheten visar sig dess influens också på den kultiska sången. I all synnerhet tillägges påven Gregorius den store (590—604) ett avgörande inflytande. Emellertid rör man sig här ännu i den musikvetenskapliga forskningen med många outforskade spörsmål. Enligt traditionen skall han antingen personligt eller genom sin romerska sångarskola samlat och redigerat de bestående melodierna. Vad han utfört sammanfattas i ordet *centonizavit* = han har sammanfört melodierna ur olika böcker i *Antiphonarius Cento*. Det är alltså icke fråga om originalkompositioner.

Några forskare mena emellertid att det mycket omtalade antifonariet blott innehöll textordningen för sångerna och att man härav intet kan sluta till påvens musikaliska betydelse.

Andra mena att Gregorius' skola bearbetat de ambrosianska melodierna, andra att han bearbetat äldre romerska melodier.

Vilken betydelse Gregorius haft för den sång som nu bär hans namn är sålunda mycket ovisst. Emellertid är det historiskt belagt att från hans påvetid en fastare tradition för såväl mässans som tidebörens utgestaltning gör sig gällande och att denna romerska tradition blev den som i stora huvuddrag under missionsseklerna, som stundade, följde de missionerande prästerna och munkarna ut över hela västerlandet.

De äldsta handskrifterna för koralmelodierna uppträda dock först på 800—900-talen. Från 700-talet föreligga två handskrifter (i Monza och Rheinau) men de innehålla blott sångtexter utan neumer. Från och med 900-talet härstammar en lång rad av källor. De följande århundradena ha sedan icke mycket nytt att meddela, i varje fall icke i fråga om mässliturgien. Och de nya kompositionerna förmå icke mera hålla sig på samma höjd som de äldre.

För utbredningen av den »gregorianska» sången kom kejsar Karl den store (d. 814) att ha den största betydelse. Han sände två klerker till Rom för att lära dess sångsätt och inkallade romerska sångare. Sångarskolor uppstodo nu. De berömdaste av dem i Metz och St. Gallen. I dessa lades huvudvikten vid det sångliga föredraget. Man bemödade sig också att vetenskapligt studera

koralen. Det är vid denna tid de första försöken göras att uppteckna sången. Sedan 1000-talet var praktiskt taget hela den västerländska kyrkan förenad i samma liturgiska sång.

Av denna västerländska koraltradition blev också vår kyrka delaktig. På vilka vägar detta skedde är ännu i det väsentliga outforskat. Gustaf Lindberg anser sig kunna konstatera stark överensstämmelse i fråga om mässans musik med engelska och frankiska källor som avvika från den senare romerska traditionen. För tidebönen föreligger ännu ingen ingående undersökning. Man må hoppas att det nygrundade Laurentius Petri Sällskapet också här skall finna en uppgift, och att den av Carl-Allan Moberg påbegynta undersökningen av hymnodien skall föra nya resultat i dagen som kunna belysa också den svenska tidegärdssångens rötter och härkomst.

LITTERATUR:

Dominicus Johner: Grosse Choralschule (7:e uppl. 1937)

—»— Erklrning des Kyriale (1933)

Peter Wagner: Gregorianische Formenlehre (1921)

Karl Weinmann: Geschichte der Kirchenmusik. (1913).

Arthur Adell.

En landskyrka får berätta sin historia.

Fastän det knappast kan sägas, att den konsthistoriska forskningen om vår kyrkokonst står lågt, r det ändå mycket, som icke hinnes med eller observeras av fackmännen. Många arbetare få rum på den konsthistoriska forskningens mark, och alla, som gå till verket med grundlighet och kritik, äro välkomna.

Man kommer att tänka på detta, när man lser *Knut Peters* framställning av *Sndrums kyrka* i Halland, en bok som i vrdad utstyrsel utkom till julen. Denna framställning kan tjäna som mönster och samtidigt som exempel på hur mycket en trgen och hängiven forskning kan locka fram rörande en kyrkobyggnads den.

Sndrums kyrka r en av Hallands få bevarade medeltidskyrkor. Den består av ett långsträckt långhus med tre kryssvalv och ett mindre kor. En sakristia intill koret r det sist tillfogade; den uppfördes 1934 och kan tjäna som förebild för modernisering av denna rätt försummade del av våra kyrkor. I interiören finner man lätt en del nyare ting: orgelfasad från 1898 samt bänkar och altarring. Sjuttio år tidigare uppfördes tornet, och 1802 hade orgel anskaffats. Den byggdes av Lorens Strömblad, lärjunge till den östgötska orgelbyggaren Jonas Wistenius. Under 1700-talet upp-

höggos fönstren och anskaffades både en altartavla, som målades av Pehr Hörberg («Jesu nedtagande från korset»), och en orgel, föregångare till Strömblads, som byggdes av prosten G. Fr. Hjortberg i Valda. Går man ytterligare ett århundrade bakåt i tiden finner man, att kyrkan under denna tid fått predikstol, ett typiskt sydsvenskt renässansarbete med skulptur och reliefer. Ett inventarium från år 1686, kyrkans äldsta, ger inte intryck av någon överväldigande rikedom, snarare motsatsen. Märkligt är, att intet föremål är förtecknat, som kan dateras till tiden före Kristian IV:s tid. Detta är rätt typiskt, och författaren betecknar reformationsårhundradet i kyrkobyggnadens historia kort och gott som ödeläggelse. En klockstapel, som torde ha stått på kyrkogården, vill förf. dock hänföra till detta sekel.

Efter detta återstår en medeltidsbyggnad bestående av 3 travéers långhus samt kor och vapenhus (sistnämnda rivet på 1800-talet). Av denna byggnad låta sig valven strax hänföras till 1400-talet; korvalvet är möjligen äldre. Valven äro dekorerade med en sparsam målning bestående av enkla slingor (framtagna 1939). Samtidigt togos nya fönster upp. En närmare undersökning av långhuset visar, att det är fullt enhetligt. Den västligaste travén har tillfogats till ett äldre långhus, antagligen före valvslagningen, alltså förslagsvis på 1300-talet. Vi få då en romansk kyrka med kort långhus samt längre och smalare kor. Den dateras av författaren med stor försiktighet till 1200-talets mitt på grund av en något schematisk bestämning. Att denna icke är oomkullrunkelig framgår av senare forskningar särskilt beträffande de äldsta skånska landskyrkorna. Här påträffas en grupp kyrkor från 1000-talets slut och fram på 1100-talet med rak altarvägg (ex. St. Herrestad). Rätt talrik var denna tidiga typ representerad i nordvästra Skåne (S. Clemens i Hälsingborg).

På detta sätt ha vi kommit ned i medeltidens begynnelse. Förf. kan emellertid peka på en del misstänkta spår under kyrkans golv, vilka ge en antydning om en äldre helgedom på samma plats. Med stor reservation gör han en tolkning av fynden, vilken låter lockande nog för att åtminstone referera. Först hittade man en del rester av ett gammalt jordstensgolv, bestående av tätt lagda stenar av en hands storlek. Stenarna lågo i fält, avgränsade av bjälkar. Vidare funnos rester av fyra stående trästolpar. Deras läge i förhållande till 1200-tals kyrkan är verkligen sådant, att det icke direkt motsäger en funktion som stolpar i en stavkyrka av samma typ som Maria minor i Lund. Storleken blir ungefär densamma som Hedareds bekanta stavkyrka i Västergötland. Anmälnaren vågar emellertid icke hysa någon mening i denna fråga.

Det viktigaste i detta sammanhang är att påpeka resultatet av hängivet intresse och oavlätlig uppmärksamhet på vad kyrkan kan gömma. Förf. äger en ej vanlig lyhördhet för vad den lilla byggnaden har berättat för honom; han kan höra huru stenarna tala.

Bengt Cnattingius.

Eftermäle till 1941 års bibeljubileum.

Det stora kyrkojubiléet, som Sverige föregående år högtidlig-höll med stora festligheter, promotioner och gudstjänster, har också litterärt sett avsatt många spår. Delvis ganska omfattande skrifter ha sett dagen. Det rent vetenskapliga forskningsresultat, som gjorts, är dock av ringa betydelse i jämförelse med de frågor, som ännu resa sig rörande detta förnämliga bibelverk och dess tillkomst. De arbeten och undersökningar, som kommit redaktionen till handa skola här nedan något behandlas.

En vägledande orientering för högtidstalande teologer erbjöd *Ny kyrklig tidskrift* i sitt första häfte för år 1941, där redaktören *Ruben Josefson* skrev en mera allmänt hållen uppsats »Ett 400-årsminne» medan *Nils Söderlind* gav en litteraturöversikt »Kring bibelöversättningarna 1526 och 1541. »Den senare meddelade en återblick på den huvudsakligt från litteraturhistoriskt och filologiskt håll under de sista mansåldrarna förda diskussionen, omkring 1526 års NT. Tyvärr har författaren här icke gjort sig mödan att föra fram sin översikt av denna diskussion längre än till 1936. Av *Johan Palmér*s Undersökningar i Olavus Petris språk tar han sålunda hänsyn endast till delarna I och II, men icke till den 1939 utgivna del III (L. U. Å.). Detta betyder att han (s. 31) utan reservation godtar Joh. Lindbolms tes att Olavus Petri som 1531 skall hava skrivit psaltarpsalmerna i mässan också översatt psaltaren 1536, medan Palmér (s. 181) håller före att översättaren av 1536 psaltare kan ha varit L. Petri, under det att Olavus Petri är helt utesluten. Medan författaren ingående sysselsätter sig med den tidigare filologiska striden mellan Lindqvist och Neuman, en diskussion, som tidigare varit i andra sammanhang resumerad, beaktar han icke alls de nya inlägg till allsidigare belysning av frågan om NT 1526, som framförts av *K. G. Ljunggren*: Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska (L. U. Å. 1937) eller hans uppsats i Arkiv för Nordisk filologi 1941: Behandlingen av namn m. m. i våra äldre reformationsskrifter. Den senare förelåg dock måhända försent för att kunna beaktas av förf. Ännu märkligare äro de rön, som *Birger Bjerre* 1938 (L. U. Å.) publicerar i sin undersökning »Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd» där han (s. 228 ff.) av den egendomliga växlingen i bruket av *då* och *när* i de olika böckerna i NT 1526 finner bevisat att mer än en översättare arbetat på detsamma. Undersökningar av denna art ha fört in den filologiska diskussionen på helt nya banor. Erinras kan slutligen om *E. Noreens* sammanfattning i uppsatsen »Filologisk författarebestämning» (Nordisk tidskrift 1940), där han avvisar frågeställningen Olavus Petri eller Laurentius Andreae, resp. Olavus Petri och Laurentius Andreae, såsom alltför enkel. »Undersökningar särskilt av ordalagen i parallellstäl-len i de synoptiska evangelierna (A. Adell) ha visat att en hel rad olika översättarpersonligheter måste ligga bakom det stora verket.»

Lunds universitet celebrerade jubiléet med två till omfånget mycket blygsamma häften under gemensam titel: »Studier till 1541 års bibel, det ena författat av promotorn *Joh. Lindblom* och med titeln: »Till frågan om förlagorna för 1541 års översättning av gamla testamentet», det andra av *Sven Kjällerström*: »Tillkomsten av 1541 års bibel» (båda i LUÅ.). Det förnämsta resultatet av Lindbloms undersökning i GT inom Gustav Vasas bibel är att han påvisat att den tyska bibelupplaga, som slutgiltigt bestämt gestalten av vår svenska reformationsbibel är den som utgavs i Wittenberg hos boktryckaren Hans Lufft 1539. Själva bibeltexten hade visserligen i stort sett långt tidigare fått sin gestalt på grundvalen av 1534 års upplaga av Luthers helbibel, i vissa fall överensstämmer 1541 års bibel med texten i Luthers äldre översättningar 1523 och följ., varvid förf. sluter att ett utkast till översättning redan tidigare gjorts, innan ännu helbiblarna av år 1534 och 1539 varit tillgängliga i Sverige. Detta utkast har senare ändrats och rättats med hänsyn till nya lutherbiblar. Även den hebreiska texten har beaktats av översättarna liksom också *Versio vulgata*. Gent emot Luthers teologiska och uppbyggliga utvecklingar och emot hans förord har översättarna förfarit med viss frihet.

Kjällerström har i sin ytterst omsorgsfullt dokumenterade uppsats samlat de knapphändiga notiser, som urkunderna bevarat om förhistorien till 1541 års bibel, och gör samtidigt upp med föräldrade felaktigheter, såsom betraktelsen att 1536 års psaltare, Salomos ordspråk m. fl. böcker vore att betrakta som provöversättningar, då de i själva verket voro avsedda för kultiskt bruk. I fråga om översättaren till dessa böcker citerar han Lindbloms och Palmérs olika uppfattningar och låter åsikt stå mot åsikt. En annan uppgift som avlivs av honom är uppgiften om den hjälpskatt, som utgått från prästerskapet 1539—40 till finansieringen av bibeltrycket, men som i själva verket utgått för helt andra ändamål. En allt för stor ära synes mig dock förf. ha låtit Quensel vederfaras (s. 8), då han sedan citerar dennes ord om de exempel på epistel- och evangelietexter, som publiceras i 1535 års mäsas, och som Quensel håller för att vara det första famlande utkastet till vår kyrkas perikopsystem. Det första utkastet härtill fanns i perikopregistret i NT 1526, och det var så litet famlande att det i själva verket slutgiltigt bestämde utvecklingen. Ett intressant spörsmål, som Kjällerström ej upptagit till behandling är frågan varför Gustav Vasas bibel ej innehåller något perikopregister. Liksom NT 1526 och bibelböckerna av år 1536 borde väl bibeln 1540/41 ha varit avsedd för kultiskt bruk. Detta till trots saknas här den vägledning, som prästerna nu mer än väl behövde för att finna sig till rätta vid bibelns bruk i gudstjänsten, helst som registret år 1526 saknade de gammaltestamentliga perikoperna, och de medeltida missalena vid denna tid väl torde börja bli förslitna. Nytt, fullständigt perikopregister föreligger först i särtrycket av NT 1550. Kan orsaken till detta ha varit att man redan 1541 pla-

nerade en evangeliebok samtidigt med utgivandet av nya officiella upplagor av mäsas, handbok och — (möjligen) psalmbok?

Från Uppsala förelåg i samband med den stora jubileumsfesten en omfattningsrik Festskrift utgiven av Teologiska fakulteten i Uppsala 1941 till 400-årsminnet av Bibelns utgivande och vari fakultetens samtliga lärare deltagit med uppsatser som i högre eller mindre grad stodo i samband med festföremålet. De skola ej här bli föremål för omnämnande. *C. A. Mobergs* uppsats om En svensk Johannespassion från stormaktstiden skall omnämnas i annat sammanhang. *N. Lindqvist*, som för sina förtjänster om utforskandet av reformationstidens bibelspråk kreerades till teologie hedersdoktor vid universitet, hade bidragit med en uppsats om Några huvuddrag i Gustaf Vasas bibels språk, en sammanfattning av den inledning till den nya upplaga av Nya testamentet i Gustaf Vasas bibel, som han utgivit med stöd av Svenska bibelsällskapet (Diakonistyrelsens Bokförlag) och i vilken han omsorgsfullt förtecknat divergenserna gent emot NT 1526. Härigenom har Lindqvist blivit i tillfälle att ge en ingående karaktäristik av språket i de båda jämförda urkunderna. NT 1526 fick genom sin starka anknytning till Erasmus' latinska text sin prägel av ett svenskt språk, som i ganska stor utsträckning är präglad av det latinska med dess speciella kännemärken, dess syntaktiska konstruktioner, satsförkortningar och hypotaktiskt uppbyggda perioder (s. XVI). Sin stora insats gör NT i svensk språkutveckling inom ortografien genom kontakten med det fasta språkbruk, som uppbyggts i Vadstena birgittinerkloster, vars ortografi återuppväcktes. Ordförrådet däremot visar starka inslag av främmande språkgods från lågtyskan och från danskan. Böjningssystemet ansluter sig till den yngre fornsvenskan med ett starkt inslag av nyare former som överensstämma med dåtidens språkbruk — I Gustaf Vasas bibel framträda två andra tendenser: inställningen *mot* folkliga drag i skriftspråket och *för* koncentration i uttryckssättet (s. XXX). I ortografiskt avseende fortsätter 1540/41 års bibel programmet från NT 1526, satsbyggnaden förenklas, naturlig ordföljd införes, ett ålderdomligare språkbruk framträder på ordförrådets område, en utpräglad strävan röjes att åstadkomma ett värdigt, högtidligt språk, som utesluter vardagens språkbruk, och upptager språkelement som hade ålderns helgd över sig. Dess språk är icke principiellt byggt på talspråket, utan är ett konstruktivt, litterärt språk som skapats för att på ett värdigt men på samma gång enkelt sätt fylla sitt höga ändamål (s. XXXIII). Laurentius Petri har, såsom den språkliga undersökningen visat, varit den ledande, både som översättare och som huvudredaktör. Broderns medarbetarskap, finner Lindqvist tämligen säkert.

Ännu en tredje festskrift skall här nämnas. Det är den minneskrift som teologiska fakulteten i Åbo utgav under redaktion av *Rafael Gyllenberg* under rubriken: Våra faders bibel 1541—1941 (förlaget Bro, Åbo). Denna festskrift, som tillika utgör en illustra-

tion såväl till de trots kriget alltfört obrutna, andliga krafterna i vårt hårt prövade broderland, som ock den trofasthet med vilken svenskarna i Finland bevara de gemensamma minnena levande, hava författats av lärare vid akademien i Åbo, vilka med sig adjungerat några utomstående. Flertalet undersökningar utgöras av sammanfattande översikter över den svenska bibeln och dess historia eller dess betydelse för kultur- och fromhetsliv. Ett självständigt värde har *O. Schalins* uppsats »Bibeln i Finlands kyrka under reformationstidevarvet», med intressanta iakttagelser byggda på anteckningar, som återfunnits i olika exemplar av Gustav Vasas bibel. Han gör gällande att denna närmast använts av prästerna för deras personliga studium och beredelse samt därefter i kyrkan. I kyrkan ersattes den redan 1543 med en praktisk svensk evangeliebok i litet format, som alltså var lätthanterligare än bibeln. Intressant är hans anteckning (s. 42) ur ett ex. av psaltaren 1619 med tillägnet till guvernören över Nya Sverige Printz' dotter Armegard med uppmaning att var dag läsa en halv psalm året igenom. Schalin påpekar med all rätt att det var psaltaren som skulle läsas. Med den angivna längden på den dagliga lektionen hann flickebarnet läsa psaltaren lagom under ett år. Teodor Schalins uppsats om »Bildskruden i Gustav Vasas bibel» innehåller många fina iakttagelser. Upplysande för finska förhållanden äro Wolfgang Schmidts uppsats om bibeln i fromhetslivet och Karl-Erik Forsells om bibeln i nyare finlandssvensk lyrik. I fråga om översättningarna av NT 1526 divergera uppfattningarna. Teologen Rafael Gyllenberg håller före (s. 15) att det grundläggande arbetet utförts av Olavus Petri, varefter det granskats av Laurentius Andreae, medan filologen Rolf Pipping (s. 42) framkastar den tanken att NT kanske icke uteslutande är ett verk av de ledande reformatorerna, såsom man vanligen antagit, det är möjligt att alla domkapitel och några kloster togo del i översättningsarbetet.

Nat. Fransén betecknar sin skrift: Nya testamentet på svenska 1526—1541 såsom en källundersökning. Däråt är emellertid icke mycket utrymme lämnat i hans vidlyftiga framställning. Han ägnar huvudparten åt resumerande översikter av den kontinentala utvecklingen i fråga om historieskrivningen, språkbytet i »Germania inferior», av Devotio moderna, varmed han i huvudsak synes beteckna, vad som eljest i svensk kyrkohistorisk forskning kallats för reformism eller reformkatolicism, och av tidigare bibelöversättningar. Men åt verklig undersökning av de båda källorna: NT 1526 och Gustav Vasas bibel ägnas endast några få sidor, vilka knappast för övrigt ge något nytt till belysning av frågan om orsaken till olikheterna mellan de båda första svenska översättningarna av NT.

Författaren håller före att den kamp, som han tecknar mellan å ena sidan devotio-moderna-rörelsen, vilken karaktäriseras såsom konciliarisk, individualistisk och folkspråkig och å den andra sidan fursteabsolutismen, som brukade sitt eget av folket icke för-

stådda hovspråk, och för vilken Luther framstod såsom den mest avgjorde teologiske representanten (s. 7), i svensk reformationshistoria belyses av de språkliga, stilistiska och dogmatiska olikheterna mellan å ena sidan NT 1526 och NT i helbibeln 1541 (s. 90).

Hela denna framställning lider av oklarhet och inre motsättningar. Typiska äro i detta avseende författarens resonemang rörande tillkomsten av de båda urkunderna.

»Att den översättning, som verkligen kom till stånd och kom ut 1526, väsentligen har Laurentius Andreae och Olaus Petri att tacka för sin tillkomst, är man också allmänt ense om.» (s. 95). Av dessa har Laurentius varit förtrogen med devotio-modernaoppositionens historia och arbetssätt från 1470-talet och den efterföljande tidens Rostock (s. 7 not och s. 109). Om tillkomsten av helbibeln meddelar författaren att ärkebiskopen Laurentius Petri visserligen icke kunde ställas utanför arbetet, men å andra sidan fanns det icke mycket kvar av hans ställning som svensk primas, då Gustav I hade befullmäktigat Georg Norman att vara svensk överbiskop såsom representant för den wittenbergiska, fursteabsolutistiska reformationsriktningen (s. 8). »Enligt order» har man överarbetat de översättningar, som utförts under 1530-talet och som förelåg komplett omkring 1538 (s. 9). Detta har skett i »luthersk» riktning. Presumtionsvis anser sig förf. kunna säga att Laurentius Petri medverkat vid 1530-talets bibelöversättningsarbete, varvid översättarna arbetade utan saken ovidkommande inflytelser. Man har då använt sig av föreliggande översättningar, bland dem de lutherska. Laurentius Petri har utom grundspråket som hjälpmedel dessutom använt den humanistiskt-filologiskt förnämliga tigurinska bibeln (s. 11).

Med denna teckning av helbibelns tillkomst blir man märta förvånad när förf. i annat sammanhang (s. 7) säger att bibelöversättningen ingenting annat är än en överflyttning till svenska av den lutherskt nyhögtyiska helbibeln 1534 utan hänsyn vare sig till grundtexten eller andra översättningar.

Lika vidunderlig är den brokiga blandning av data för helbibeln, som än kallas för 1541 års bibel (s. 9 o. a.) än Gustavvasa-bibeln 1541/42 (s. 7).

Den senare delen av undersökningen ägnar förf. åt en i hans kända manér formad uppgörelse med undertecknads arbeten: »Nya testamentet på svenska 1526» (Lund 1936) och »Primäröversättarna av Nya testamentet på svenska 1526 (Scandia 1938). En utförlig behandling av denna Franséns kritik kan här icke givas plats åt, i varje fall om man icke skall använda Franséns egen metod att kritisera en meningsmotståndare utan att inför läsarna ens göra ett försök att korrekt relatera motståndarens uppfattning. Ett enda exempel på Franséns nonchalanta sätt att sköta diskussionen må få belysa påståendet. Han skriver (s. 107): »Adells förklaring varför i den svenska upplagan av perikopförteckningen evangeliet är tryckt före episteln är alltför krystad. Den naturligare

förklaringen är den, att evangeliet först lästes i Laudes». Vilken förklaring jag lämnat lämnas läsaren i okunnighet om. Det är alltså omöjligt för honom att bilda sig en mening om vilken av förklaringarna som kunna anses rimligast därest han icke har min bok tillgänglig. Detta slag av argumentation verkar icke förtröendeingivande.

I övrigt är Franséns framställning och hans ståndpunkter redan flerstädes föråldrad. Jämför hans uttalanden om Laurentius Andreaes och Olavus Petri översättarskap av NT 1526 med E. Noréens ovan citerade. Jämför också hans framställning om den slutliga tyska förlagan till 1541 års bibel med Lindbloms forskningsresultat. I sin kritik av undertecknads undersökningar har Fransén upptagit anmärkningar, som först framställdes av Sv. Kjölnerström, utan att detta beaktats eller antytts av förf. I vissa fall har han okritiskt upptagit dem, exempelvis anmärkningen mot översättningen av ordet »remittere» i ett omdiskuterat brev av Brasks hand (s. 102). En ingående undersökning av Brasks språkbruk visar att han nästan undantagslöst använder ordet i betydelsen »återsända».

A. Adell.

Laurentius Petri Sällskapet.

L P S

Såsom meddelades i sista numret av Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv 1941, utsändes under november månad förra året ett upprop om bildande av ett sällskap benämnt Laurentius Petri Sällskap för att sammanföra dem som hysa intresse för tidebönen i dess återuppväckta evangeliska gestalt. Uppropet utsändes till landets pastorsämbeten och organister. Anmälningar om medlemskap inflöto under förra årets två sista måna-

der från drygt ett 80-tal personer, präster, organister, lärare och lärarinnor samt andra lekmän. Då den utsatta medlemsavgiften var förhållandevis hög och tidsläget är föga gynnsamt för värvande av medlemmar till nya sällskap måste resultatet betraktas såsom synnerligen gynnsamt. Självfallet skulle initiativtagarna glädja sig över ytterligare ökad medlemssiffra. Anmälningssavgiften kan insändas till kyrkoherde K. Peters, Söndrum, Halmstad, postgiro 17 13 72.

Sällskapets litterära verksamhet.

Till de anmälda medlemmarna har utsänts det första häftet i sällskapets urkundsserie: *Musikhandskrifter från Högs och Bjuråkers kyrkor*, utgivna av A. Adell. Därmed publiceras ett dokument som för den kyrkomusikaliska forskningen har den största betydelse därför att det dels belyser den svenska reformations-tidens kyrkomusikaliska praxis, dels är att beteckna såsom grundläggande för den svenska kyrkomusikaliska linjen i fråga om mässans liturgiska sång.

I bokhandeln föreligger det första häftet i den populära skriftserien. Det har till författare kyrkoherde K. Peters och bär titeln: *Tidegård*. Det instruktiva häftet meddelar en sammanfattning av tidegårdens historia och uppbyggnad. Det utgör en lämplig propagandaskrift.

Kyrkodagar.

Också sällskapets praktiska verksamhet har inletts. Kyrkodagar för tidebön ha hållits inom olika stift. De ha varit av vitt skilda typer efter de olika förhållandena på skilda orter.

De första kyrkodagarna hölls i Söderköping omkring domsöndagen. På grund av otjänlig tid och sjukdom blev deltagarantalet begränsat. Dessa dagar hade annonserats såsom avsedda för tidebörens ansvariga ledare bland präster, organister, lärare och ungdomsledare och skulle meddela instruktion i vad tidebönen är, huru den anordnas och bör utföras. Instruktionen tog denna gång främst sikte på att införa deltagarna i de religiösa värdena i tidebörens texter. De musikaliska övningarna omfattade endast de enkla formerna av den gregorianska sången. Completoriet sjöngs dock av samtliga deltagare i kyrkans nyrestaurerade sakristia. Ett samtal över ämnet: Vad vänta vi av tidebönen, inleddes av lekfolk: fru Malin Adell talade om tidegården i hemmet och bland barnen och fröken Märta Pålsson, Linköping om Vad tidebönen ger den enskilde.

Om kyrkodagen i Växjö meddelas:

»Det nybildade Laurentius Petri Sällskapet har anordnat en

kyrkodag för tidebön i Växjö den 8—9 februari. Kyrkdagen, som samlat ett ganska stort antal deltagare, begynte på Kyndelsmässodagens eftermiddag med en föreläsning av kyrkoh. teol. lic. K. Peters, som talade om tidegårdens text och ton på ett pedagogiskt klart sätt och gav en kortfattad översikt av tidegårdens historia och praktiska utformning. Efter aftonsång i domkyrkan och praktiska övningar under ledning av domkyrkoorganist Arnér och stiftsadjunkt Edwall, avslutades dagen med completorium, som sjöngs i domkyrkans kor. Före gudstjänsten utförde domkyrkoorganisten trenne orgelkoraler.

Måndagen den 9 februari inleddes med läst tidebön, varefter komminister O. Hartman, Nässjö, höll ett föredrag om ämnet Att bedja Guds ord. Tal. påvisade att Guds ord självt innehåller böner, som äro avsedda att bedjas. Tidegården består nästan helt och hållet av bibeltexter. Att bedja tidebön är att bedja Guds ord — en biblisk och evangelisk böneform. För den enskilde bedjaren är en sådan böneform en hjälp och ett evangelium. För kyrkan i dess helhet erbjuder en sådan böneform ett betydelsefullt gemenskapsbildande moment. — Kyrkoherde J. Redin, Långasjö, talade därefter om Tidebönen och församlingsliv, och framhöll att tidebönen till sitt väsen är en församlingsgudstjänst, även om den under kyrkans historia icke alltid praktiskt utformats så. För det levande kyrkolivet av i dag erbjuder tidegården en god hjälp vid t. ex. helgsmålsböner, andaktsstunder av olika slag, under konfirmationsundervisningen, vid husandakten och skolans morgonböner. Kyrkodagarna, som skänkte god instruktion och inlevelse i tidebörens väsen, avslutades med laudes i domkyrkans kor. — P. E.»

Med stöd av Stockholms kyrkliga ungdomsråd och Stockholms KHG inbjöd pastor Evert Palmer kyrkodagar för tidebön i Stockholms Storkyrka den 21—22 februari. Dessa tidebönsdagar, som närmast vände sig till ungdomskretsarnas medlemmar hade karaktären av »stilla dagar» till gemensam uppbyggelse och andakt. Om desamma skrives:

»Kyrkodagar för Tidebön voro anordnade i Stockholms Storkyrka den 21 och 22 februari 1942, med 100 deltagare. Härvid firades en verklig kyrklig storhelg. Man var tillsammans från lördag middag till söndag kväll, mestadels i helgedomen samt däremellan till föredrag och övningar i Storkyrkans församlingssal. Två föredrag höllos, om »Evangelisk Tidegård» av kyrkoadjunkt Evert Palmer, samt om »Vårt andaktsliv» av kyrkoadjunkt Lars Lindhagen. Av söndagens tideböner kommo alla till användning utom Primén, och dessutom firades fullständig Mässa med nattvard tillsammans med storkyrkoförsamlingen. På söndagkvällen var samtal anordnat, varvid flera ungdomar avlade vittnesbörd om Tidegårdens och det liturgiska livets betydelse för dem personligen. Denna stund torde ha gjort starkt intryck på många — det var nästan en fläkt av väckelsens vindar!

I sin helhet var denna korta Tidebönshretreat — om man får använda detta uttryck — oförgätlig. Det liturgiska livet har säkert fått många nya vänner här i Stockholm med omnejd, och vi ha de största förhoppningar om framtiden.

—dh—.

Det vill alltså synas som om de av sällskapet lancerade kyrkodagarna för tidebön i olika form kan bli en värdefull tillgång i församlings- och andaktslivet.

Den till påsken planerade kyrkhelgen måste inställas, enär ledare, pastor A. Uddling, inkallats till militärtjänstgöring.

Ledaredagar.

De ledaredagar, som sällskapet planlagt till Söderköping i januari, ha på grund av vanskligheter, som hängt samman med kyrkorummets uppvärmning, framflyttats till 7-9 april. Dessa dagar äro avsedda att sammanföra sällskapets medlemmar och andra personer, som vilja bistå sällskapet i dess arbete för tidebönens fortsatta utveckling. Dagarna vilja meddela ökad förståelse för och klarhet över tidebönens väsen och mål samt bereda tillfälle till dess utövande. Programmet har följande utseende:

Samling sker på kvällen den 6 eller morgonen den 7 april. Dagordningen inledes med läst eller sjungen tidebön kl. 8,30. Efter frukost kl. 9. övas psalmodiering under kyrkoherde Adells ledning mellan kl. 10—12, ev. firas på torsdagen mässa enligt 1541 års ordning. Efter lunchrast fortsätta övningar av kyrkmässans tidegård under ledning av musikdirektör Ragnar Blennow, Åstorp, och avslutas kl. 5 med vesper, med kort predikan av komminister O. Hartman, kyrkoadjunkt Sven Ake Rosenberg, Osby, (ev.) och kyrkoadjunkt G. A. Danell, Vargön. Efter middagen följer samkväm med samtal. En afton talas kring ämnet: I vilken riktning önska vi tidegårdens utveckling? (inledare: kyrkoherde K. Peters, komministrarna Bo Giertz och O. Hartman.) En annan dag om önskemål rörande Laurentius Petri Sällskapets arbetsplan, varvid erfarenheter från kyrkodagarna meddelas och planerna för sommaringet för ungdom, koralveckor och studiekonvent avhandlas. Tillfälle beredes även deltagarna att framföra önskemål rörande planerad ny upplaga av Svensk tidegård.

Den 8 april anordnas i stället för samtal ett offentligt möte, varvid komministrarna O. Hartman och B. Giertz tala och completoriet för söndagen övas. Dagarna avslutas med completorium i kyrkan.

Mat och logi anordnas å Stadshotellet. Pris för tre mål mat och logi inklusive dricks: 10 kr. för dygn. Meddelande om deltagande i ledaredagarna göres senast den 30 mars till pastorsämbetet i Söderköping.

Recensioner.

Orgelmusik.

Daniel Olson: Korallpreludier, Första och andra samlingen, Nordiska Musikförlaget, Stockholm.

Av de åttio koralförspel, som Daniel Olson här presenterar, utgöres första samlingen av de tidigare utgivna »40 korallpreludier», vilka nu anpassats efter den nya koralboken. Den andra samlingen är förut icke publicerad. Alla dessa välgjorda och lagom långa preludier äro utmärkt lämpade att komma till användning vid våra gudstjänster: de äro klara och koncisa samt visa sin upphovsmans goda stilkänsla och kontrapunktiska kunnande.

Gunnar Ek: Toccata över koralen Vi lova Dig, o store Gud. Carl Gehrmans Musikförlag, Stockholm.

Denna komposition är en för orgel gjord omarbetning av första satsen ur tonsättarens tredje symfoni, Korallsymfonin. Sedan i de inledande takterna koralen intonerats, följer expositionen av ett kromatiskt betonat, rörligt tema i 12/8 takt, vilket därefter övergår till att kontrapunktera C. F. Frånsett en kortare mellansats kännetecknas toccatan av en genomgående åttondelsrörelse, som smidigt flyter fram. Den klara stämföringen och den nästan övervägande trestämmiga satsen bidraga till att ge den originella kompositionen en genomskinlig, ljus karaktär. Tekniskt sett ligga — enligt anmeldarens åsikt — passageverken väl till för fingrarna, stycket låter bra, och det är ett nöje att spela det. Gunnar Eks Toccata kan därför rekommenderas till våra orga-

nister: den försvarar sin plats vid musikandakter och orgelafnarn och lämpar sig även som postludium på t. ex. Missionsdagen.

J. P.

Kyrkokonst.

Rune Norberg, Bälinge kyrka. Sörmländska kyrkor 1, Nyköpings 1940. Kr. 0:30.

Södermanlands hembygdsförbund har startat en serie beskrivningar över kyrkor i Södermanland, avsedda att i kortfattad form skildra landskapets kyrkor som historiska monument. Början har gjorts med Bälinge medeltida kyrka, som efter 1940 års restaurering framträder i en tilltalande och intressant gestalt. Interiören bestämes till stor del av de märkliga valv målningarna, delvis av Peder målare från år 1622. Dessa målningar jämte den ståtliga inredningen äro sakligt och mönstergillt framställda i beskrivningen.

Hembygdsförbundets initiativ är synnerligen prisvärt och borde locka till efterföljd.

Bengt Cnattingius.

Hjalmar Anjou och Sven Norbrink: Korallpsalmbok för skolan. Diakonistyrelsens förlag. Kr. 3:25.

En korallpsalmbok för skolbruk är säkerligen en välkommen nyhet. Den har f. ö. betydelse även utanför skolan. En liten vacker bok, som i följd utgivits på Diakonistyrelsens förlag förtjänar därför ett omnämmande. För att göra den lätthanterlig ha de flesta psalmer tryckts med petit, och de viktigare psalmerna med större stil.

Alla koralerna ha ej fått komma med; de minst kända och använda äro utslutna. I många fall är det emellertid just sådana, som man önskar finna melodier till.

Den lilla boken framträder med en utstyrelse, som förefaller vara mera vårdad än vad som vanligen brukas med psalmböcker, som äro den svenska bokkonstens styvbarn. Olle Hjortzberg har tecknat ett antal vignetter, som i det skick de framträda ge boken ett visst värde. De äro utförda med större enkelhet och anspråkslöshet än de tidigare bokillustrationerna av Hjortzberg. Bildernas symbolspråk är lättfattligt och tydligt.

Bengt Cnattingius.

Sveriges kyrkor. Blekinge Bräkne och Listers härad av William Anderson, Stockholm 1941. Kr. 13:—.

Sista bandet av Sveriges kyrkor behandla 13 Blekingekyrkor, av vilka tolv härstamma från senare tid. I arkitektoniskt hänseende erbjuda de — utom Ysane — inte mycket intresse, men däremot bevara de åtskilliga inventarier av värde såsom den skånska dopfunten i Bräkne, triumfkrucifix i Jämshög, Elleholm och Mjälby samt altarskåpsfigurer i Gammalstorp (bl. a. en abbot och en Mariabild) och Bräkne-Hoby (ej nederländska, som uppgives?). Den enda under medeltiden målade interiören finnes i Ysane, där kalkmålningarna äro utförda 1459 av Nils Håkansson, Skånes enda till namnet kända kyrkmålare från medeltiden. Från hans fromma bildvärld till Olle Montanus' målningar i Kyrkhult är ett stort steg. Av intresse är fyndet av en korsrelik med en pergamentslapp i Mjälby kyrka. Slutligen böra de förnäma barockskulpturerna

i Bräkne Hoby omnämnas, nämligen den rikt snidade predikstolen och den ståtliga altaruppsatsen av Statius Adam i Köpenhamn.

Texten till detta band är av doktor William Anderson, den hängivne forskaren i svensk medeltidskonst, som för tre år sedan avled. Bilder och text äro som vanligt i detta verk omsorgsfullt utförda.

Bengt Cnattingius.

Carl R. af Ugglas: Bidrag till den medeltida guldsmedskonstens historia. I. Vitterhetsakademiens Handlingar 50:3. Stockholm 1941. Kr. 5:—.

Antikvarien Carl R. af Ugglas, den lärde kännaren av svensk medeltidskonst, har under de senare åren ägnat medeltidens guldsmedskonst en uppmärksamhet, som resulterat i ett flertal intressanta och betydelsefulla skrifter och uppsatser. Genom sitt nyss utkomna arbete, en undersökning av två östgötska dyrgripar, har han påbörjat ett verk betitlat Bidrag till den svenska guldsmedskonstens historia. De två verk, som här bli föremål för undersökning äro en kalk i Vreta klostrets kyrka och den berömda Douglasska monstransen på Stjärnorp. Den förra, som härstammar från klostret Zeven i Hannover, en av Robert Douglas' förläningar, är tillverkad i Bremen på 1300-talets slut. Kalkens nod är prydd med figurer av ett visst konstvärde. Dessa figurer inta konsthistoriskt sett en intressant plats i den eljest endast obetydligt kända bremensiska konstkretsen, vars främsta verk från en obetydligt senare tid är Cosmas- och Damianusskrinet från domen (nu i München). Monstransen på Stjärnorp, som är den enda i sitt slag i ädelmetall i Sverige, kan

ha kommit från samma ställe som Vretakalken. Som tillverkningsort framför förf. med mycken lärdom och stort skarpsinne Osnabrück, och attribueringen till mästaren Johan Dalhoff (1446—1458) förefaller då naturligt.

Bengt Cnattingius.

Homiletiskt.

Gunnar Brandt: Dop och Nattvard i svensk predikan intill mitten av 1800-talet. Akademisk avhandling. XIX + 276 sidor. Diakonistypelsen 1941. Pris 5 kr.

Dr Brandt har i och med denna bok icke blott sakkunnigt och grundligt belyst ett viktigt avsnitt av homiletikens äldre historia utan även lämnat en rad mycket värdefulla håll- och synpunkter för den nutida kyrkopredikans del. Han berör själv inledningsvis det förhållandet, att sakramenten hava en betänkligt svag ställning i nutidens religiösa medvetande och att detta måste anses i ej ringa mån bero på brister i den gängse förkunnelsen över dessa ämnen. Och då avhandlingen för fram rikligt material från sådana tider, då sakramenten tvärtom hade en stark ställning både i predikan och i troslivet, så meddelar den därvid, ehuru den ju icke är didaktisk utan fullföljer ett historiskt-teoretiskt syfte, icke desto mindre en mängd synpunkter, erinringar och impulser, som äro väl ägnade att utnyttjas för den aktuella uppgiften att oftare och bättre predika om dopet och nattvarden.

Enligt populär uppfattning skulle det väl vara att vänta, att vad gamla tider lärt om sakramenten, i synnerlig grad vore tidsbetonat och därmed föråldrat och obrukbart; på tal om det sakramentala sticker ju i vissa kretsar glosan »magi» ideligen

upp huvudet. Det är emellertid frap-pant, huru mycket 1500- och 1600-talens predikanter hava att lära ut, ifråga om biblisk stil och fyndighet och verkningsfull paretens. Vad som däremot i Brandts samling av dicta probantia faller platt till marken, är neologiens högstämtheter — och detta icke blott emedan språkskicket blivit oss främmande utan ännu mer emedan här saknas en verkligt sakramental uppfattning, h. e. religiös realism.

Ledmotivet i boken levereras av den under tidevarven växlande spänningen mellan objektivism och subjektivism i själva sakramantsuppfattning-huvudvikten lägges på människans förhållande till den sakramentala nåden, hennes erfarenhet och beteende, värdighet och ovärdighet, där lossnar efterhand greppet om sakramenten såsom sådana och de råka i skymundan såsom rentav oorganiska relikter. Denna utglidning försiggår i synnerhet inom pietismen och är icke minst påfallande hos den annars så förträfflige Nohrborg; dennes dopåskådning är — kort sagt — minimal. Där åter sakramentens objektiva halt och av människor oberoende kraft och värde ställas i förgrunden, kunna väl vissa tendenser till en mekanistisk dop- och nattvardstro infinna sig, men i stort sett är det uppenbart, att denna objektivism samtidigt befordrar ett vederbörligt mått av subjektivism, i det att den ingalunda låter den enskilde kristne sakna vare sig motiv eller kvietiv i fråga om beredelse och tillägnelse. Ortodoxiens predikanter, som givetvis äro starkt dogmatiskt-objektiva, visa sig sålunda alls icke, så som man gärna föreställt sig, brista i kraven på den sakramentala nådens omsättning i personligt liv. Såsom huvudtyper för en åskådning, där de objektiva och subjektiva

momenten öva en verkligt positiv växelverkan på varandra, framställas Olaus Petri och Schartau. Den senare talar, i fråga om dopet, å ena sidan med frimodig ortodox tunga om den saliggörande tro, som barnet äger vid sitt dop, men är å andra sidan alltid beredd att varna för ett köttsligt förlitande på dopet; å ena sidan hävdar han, att en säker syndare dock tack vare sitt dop är bättre ställd än en odöpt hedning, å andra sidan avkortar han fördenskull intet i fordringarna på en hel omvändelse.

Brandts arbete hör till de akademiska specimina, som hava ärende utöver en begränsad läsekrets och som förtjäna att författaren till heder ut-säljas från förlaget.

Bo-Sture Wiking.

Torsten Ysander: Från Visby Sancta Maria. Predikningar. — Diakonistypelsen. 1941. 246 sidor.

Från Göteborgs Oscar Fredrik kom en stor predikare, Viktor Rundgren, till Visby Sancta Maria, som blev den sista stationen på hans pilgrimsfärd. Från Göteborgs Gustavi kom, såsom hans efterträdare, Torsten Ysander till samma Sancta Maria.

Jämförelsen mellan dessa bägge varken kan eller bör undgås. Rundgren hade väl såsom förkunnare nått sin kulmen, när han kom till Visby; om Ysander kan sägas, att han just där synes växa till mognad och fullkraft. Det tämligen arabeskartade i hans tidigare stil ger vika för enklare och mera hållbara linjer, utan att personlighetens signum därmed utsuddas men till ökad fördel för den ihålliga intensiteten i själva budskapets fram-bärande.

Både Rundgren och Ysander äro i sin predikan målmedvetet själavårdan-

de; riktpunkten är kanske i synnerhet hos Ysander den enskilde. Han låter Ordets lykta lysa ända nedifrån botten av hjärtat med allt dess syndafördärv upp till höjderna, därifrån ett överrikt evangelium inströmmar. För honom, liksom ju för Rundgren, är, för att tala med Vilh. Andersen, den grundkristliga kategorien synd-nåd dominerande framför den grund-mänskliga kategorien död-liv, vilken senare väl emellertid just såmedelst vederfares nog rättvisa.

Både Rundgren och Ysander tillhöra den sydvästsvenska kyrko- och predikotraditionen; därav följer att deras förkunnelse även utan mycket ordande om samfundet blir typisk kyrkopredikan, som i nådemedlen har sin fasta ram och stomme. Det synes providentiellt, att dessa båda kommit till det biskopsämbete, som av sin innehavare kräver mera av ordinarie söndagspredikande än de andra i vår kyrka. Man har allt skäl att tacka för den föreliggande predikosamlingen och att hoppas på ett komplement, så att en hel postilla blir färdig. *Bo-Sture Wiking.*

David Lindquist: Johan Olof Wallin som kyrkoherde i Storkyrkan. Diakonistypelsen 1941. 14 sidor.

Wallin prisade i sina psalmer ofta och gärna arbetet; detta var för honom ej blott poesi utan en dominerande verklighet. »Vad han burit av mödor och bekymmer, är nästan ofattligt. Måhända har aldrig en sådan mängd av tjänstevärv hopats på en svensk ämbetsmans skuldror» (Fredrik Böök). En god bild av Wallin i dagsverket gives i föreliggande lilla skrift om hans mångsidiga och nitiska insats som Pastor primarius.

Hagbard Isberg: Himmelriket och de små. Diakonistypelsen 1941. 250 sidor.

Hagbard Isberg har ju sedan länge varit en kyrkofader för svenska barn och en preceptor för deras undervisare i skola och i synnerhet söndagsskola. I sin sist utgivna bok tar han särskilt sikte på barnen under skolåldern, den för söndagsskolan ingalunda minst viktiga gruppen. Han giver en mängd psykologiskt välgrundade råd och anvisningar för deras införande i Trons, Bibelns och Kyrkans liv och lägger upp en hel undervisningsplan för ett söndagsskoleår. I övrigt är ju Isbergs eget namn tillräcklig rekommendation för boken.

Bo-Sture Wiking.

För Kör.

Trestämmig damkör.

Gottfrid Berg: Årets tider och dagens. Femton motetter för trestämmig damkör a cappella. Nord. Mus.-förl. Kr. 1:50.

Denna motettsamling hör till det förnämsta, som frambragts inom svensk kyrkomusik de senare åren. Gottfrid Berg hör icke längre till de »nya» namnen i vårt land. Han har redan åtskillig produktion bakom sig och äger numera en säker och aktad position inom de skapande kyrkomusikernas led. Med detta nya verk har Berg ytterligare rättfärdigat det rykte såsom icke blott allvarligt syftande utan kunnig och fantasifull tonsättare, som han med tidigare kompositioner, tryckta som otryckta, förskaffat sig. Häftet innehåller femton små motetter till texter ur sv. psalmboken. I enlighet med titeln återfinnas stycken för morgon och afton, omramande körsaker för årets olika tider. Ibland blir den till texten hörande koralmelodien

föremål för kontrapunktisk behandling, ibland är allt musikaliskt material tonsättarens eget. Nära nog varje motett är en liten musikalisk pärla och man har jämt anledning fröjdas över den kontrapunktiska kunnigheten, den ständigt levande fantasin och det artistiska drag av konstnärlig fullödighet, som i rikt mått förefinnes. Man må hoppas, att körledare med kvalificerade damröster till förfogande snarligast upptäcker och använder sig av den lilla guldgruva, som häftet med skäl kan sägas vara.

Daniel Olson: I ditt ljus. Nord. Mus. Kr.

Till text från Psalt. 36:8—10 har Daniel Olson skapat en liten findamkörsmotett. Med särskild glädje lägger man märke till den för tonsättarens verk hittills mindre vanliga smidigheten i textdeklamationen, som ernås genom notvärdes- och taktväxling.

Trestämmig blandad kör.

Jacob Nyvall: Hymn på tacksägelsedagen. Kr. 0:30. Nord. Mus.-förl.

David Wikander: Miskundlig, Gud, låt nådens sol upprinna. Nord. Mus.-förl. Kr. 0:30.

Nyvalls hymn (text: sv. ps. 13:2 och 4) gör ett något skolmässigt intryck trots allt schvung som ligger över den och trots konstgreppet med dubbel kontrapunkt i andra versen. Wikanders lilla sak är en c. f.-sättning till sv. ps. 254. I mellanversen ligger koralen i altstämman, i ytterverserna i mansstämman. Den är icke särskilt märkvärdig men hyggligt gjord och tekniskt lätt att utföra.

Blandad kör.

Från Nord. Musikförlaget:

- H. Schütz: *På Herren hoppas, Israel.*
 D. Wikander: *Adventshymn. Kr. 0:25.*
 H. Lundvik: *Liv och oförgänglighet. Kr. 0:30.*
 J. Nyvall: *Credopsalm enligt Apostolicum. Kr. 0:25.*

Schütz' homofona kantionalsättning (ur »Becker-psaltaren») har fått en god textöversättning (efter Dav. 115-de psalm) av Anders Frostenson. Sådana översättningar behöva vi många! Av de svenska sakerna har Nyvalls Credo-komposition speciellt intresse. Det är nämligen en tonsättning till den apostoliska trosbekännelsen. Syftemålet är erkännansvärt, men företaget problematiskt. En jämförelse med Luthers Credo-psalm ligger osökt nära och utfaller icke till den nutida tonsättningens fördel. I melodiutfovrning- en kan den icke hävda sig vid sidan av Luthermelodin med dess stolta och uttrycksfulla linjeföring. H. Lundviks hymn bär alltigenom stämpeln av tonsättarens kända homofona uttrycks- sätt. Mellanpartiets lilla skenpolyfona ansats förändrar intet därutinnan. Betydligt manligare är Wikanders Adventshymn till text från Sakarja 9:9

och Psalt. 24:9, 10, ehuru den icke kan räknas till de mera markanta Wikandersakerna.

Från C. Gehrman's Musikförlag:

- G. A. Homilus: *Deo dicamus gratias (Herre vår Gud vi tacka dig) 6-stämmig. Kr. 0:30. Arr. för 4-stäm. kör av David Ahlén. Kr. 0:30.*
 J. S. Bach: *Nyårsdagen. Kr. 0:30.*

Homilius' 6-stämmiga tacksägelsemotett är ingen djupsinnig sak men frisk och medryckande och sjunges redan gärna av sångare i våra kyrkokörer. För att göra den tillgänglig för mindre körer har David Ahlén gjort ett arrangemang för 4-stäm. kör, som är utmärkt och faktiskt bättre än den 6-stämmiga i ett avseende, nämligen i fråga om textanordningen. I originalsättningen har det snålats över hövan med den visserligen korta men dock nödvändiga texten. Den återfinnes endast under ett av partiturets sex notsystem.

Bachs »Nyårsdagen» befinnes vara koralnsatsen »Seid froh dieweil» ur Juloratoriet. Den har reviderats av Birger Anrep-Nordin och försetts med en av O. Holmberg skriven text, lämplig för nyårsdagen.

C. E. R.

Varia.**Uppsala domkyrkas utgestaltning.**

Efter ingående överläggning har Uppsala domkapitel med hänsyn till domkyrkans ursprungliga, utpräglat gotiska typ, som särskilt framträder i dess mäktiga inre gestaltning, stannat för den meningen att kyrkan så långt som möjligt bör behålla sitt nuvarande yttre. Detta gäller främst tornpartiet, takhöjden och takryttaren.

Professor Ragnar Östbergs ritningar bära inte läggas till grund för en total ombyggnad av Uppsala domkyrka. I stället förordar Domkapitlet en allmän arkitektävlan.

Ärkebiskop Eidem framhåller i en reservation, att han alltjämt finner det östbergiska förslaget, betraktat och bedömt i stort, äga ett betydande estetiskt värde. Han är inte heller övertygad av den invändningen,

att den av Östberg föreslagna gestaltningen av domkyrkans exteriör skulle innebära något som strider mot byggnadsverkets själ. Därför kan han för sin del inte inta en ståndpunkt, som faktiskt innebär, att detta förslag, sett som en enhet, avföres från debatten om en blivande restaurering av domkyrkan. Denna värdesättning av det östbergiska förslaget innebär dock inte, att han anser detta som det enda möjliga. Det skulle för övrigt vara orimligt att begära, att ett förslag, hur genialt det än må vara, skall kunna framstå som »förslaget, det enda och självklara». Då emellertid numera från olika håll, inte minst från domkyrkoförsamlingen, uttalats önskemål om en arkitekttävlan, anser även ärkebiskopen, att man bör anordna en sådan för att därigenom få möjlighet att pröva olika vägar för restaureringen.

Medeltidsepos och prästklagan i mässhake.

Handskriftsrester av ett nederländskt medeltidsepos av stort litteraturhistoriskt värde, stuckna mönster för broderiarbeten samt en svensk 1500-talsprästs klagomål till sin biskop över kronans karlars framfart — allt detta hittades vid konserveringen av en gammal mässhake från en Norrlandssocken. Papperet hade nämligen varit begagnat som styvnad för de broderier med vilka mässhaken var försedd.

Det är fil. dr Agnes Geijer som i Fornvännen ger en redogörelse för de utomordentligt intressanta fynden. Mässhaken, som tillhör Stöde kyrka, är tydligen importerad från Nederländerna eller Flandern och den härrör

från början av 1500-talet. För att styva broderierna har papper använts. Det är dels grått, grovt papper utan skrift, som begagnats, sju stycken arbetsmönster för broderier, fragment av en teckning samt en mängd små skriftfragment samt fragment av brev.

Arbetsmönstren ha tydligen använts i den ateljé, där korkåpan — numera mässhaken — tillverkats. Skriftfragmenten ha efter ett mödosamt arbete att få puzzlet att gå ihop, visat sig innehålla rester av ett epos av medeltidsskalden Rieonut van Montalbaen. Detta diktverk har endast bevarats i fragmentariskt skick till vår tid, och de nu påträffade stroferna komplettera de tidigare kända partierna. Diktverket skall i fullständigt skick ha omfattat minst 15,000 versrader, av vilka emellertid blott 3,000 bevarats till vår tid. De fragment, som hittades i mässhaken, bestod av över 60 versrader. Enligt den holländske lektorn, dr Martha Muuses, visar handstil, stavning och vissa ordformer att de nedskrivits omkring år 1500.

Men den medeltida korkåpan har gjorts om till en luthersk mässhake, och då detta skedde behövdes tydligen än mer styvning, och som material till detta fick tjäna ett brev, som av stavning och stil att döma troligen härrör från omkring år 1600. Fil. dr Sölve Gardell har dechiffrerat det och kommit till den slutsatsen att det är en klagoskrivelse från en präst till den dåvarande biskopen i stiftet. Prästen klagar över den förfärliga hemsökelse som drabbat mottagaren av brevet. Dessutom talar han om att sändebud från regeringen kommit till trakten, men om deras ärende får ingen veta någonting. Men stora förändringar kunna inträffa, sådana som inte alla skulle vara tillfreds med.

Till firandet av
Folkskolans 100-årsminne

Sånger under vårdträdet

Kantat vid folkskolans 100-årsminne.

Utgiven på uppdrag av

Läroorganisationernas Kommitté

Tonsatt av *Oskar Lindberg* till text av

Helmer V. Nyberg

Klaverutdrag kr. 6.⁵⁰ Körpartitur kr. 0.⁶⁰

Ljus över landet

Skolkantat

Komponerad till Svenska Folkskolans

100-årsjubileum

Tonsatt av *Ivar Widéen* till text av

Paul Nilsson

Klaverutdrag kr. 3.⁵⁰ Körpartitur kr. 0.⁵⁰

A/B NORDISKA MUSIKFÖRLAGET

Regeringsgatan 35, Stockholm

Doktors-
avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska
Centraltryckeriet

Grönegatan 14

Lund / Tel. **275**

KYRKO-
ORGLAR

orglar för kapell och hem, om- och tillbyggnad, reparation och stämning, anläggning för elektrisk bågdrift.

O r g e l t j ä n s t
Ingenjör Bo Wedrup
 Linnégatan 5 a
 UPPSALA - TEL. 6357 - 301

HELIG SÅNG

72 hymner för tvåstämmig

barn- och ungdomskör

utgivna av

HUGO BLENNOW

under medverkan av

Folke Sandberg och

David Murgård.

Pris 2: — kr.

G L E E R U P S

SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING — S. O. F.

FÖRSAMLINGAR OCH ORGANISTERI

Efterföljande annonser omfatta de orgelbyggare som bildat Svenska Orgelbyggares Förening. Föreningen arbetar för en sund utveckling inom det svenska orgelbyggeriet samt för att hålla detta svenska hantverksyrke levande inom landet. Föreningen är ideellt betonad och är ej någon s. k. priskartell.

GYNNA SVENSKT HANTVERKI

OLOF HAMMARBERG - ORGELBYGGARE

NYA VARVET (GÖTEBORG)

Tillverkar kyrkoorglar

Tel. Göteborg
29 12 60

Utför alla i yrket förekommande arbeten

Egen tillverkning även av metallpipor och spelbord

H. LINDEGREN

ORGELBYGGARE
GÖTEBORG

Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god »orgelmässig» ton.
Mångårig erfarenhet.

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN 14 26 38

FABRIKEN 14 93 38

A. MAGNUSSONS ORGELBYGGERI

GÖTEBORG

PIPORGLAR

Telefoner:

15 12 79, 16 59 29

enligt klassiska principer och tillförlitliga konstruktioner med karaktäristisk och ekonomisk disposition och konstnärlig intonation.

Ombyggnader och restaureringar av äldre verk samt anläggningar för elektrisk bälgdrift utföres.

SVENSKT

KVALITETSARBETE

Dispositioner och kostnadsförslag på begäran.

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 11 19

LUND

Tel. 11 19

Kyrkorglar i gediget utförande av
modernt konsthantverk

E. A. Setterquist & Son Eftr.

FABRIK FÖR KYRKORGLAR

Grundad 1835

ÖREBRO

Guldmedalj 1883

Svensk tillverkning av piporglar till kyrkor, kapell och skolor.

Utför om- och tillbyggnader av äldre orgelverk, reparationer, omstämningar och justeringar. Elektriska fläktar med tyst gång inmonteras.

Infordra dispositioner och kostnadsförslag från oss.

Telefoner: Fabr. 101 34 Bost. 186 07

ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

Kungl. Hovleverantör

Tel. Stockholm 60 07 68 - Postadress: Stockholm

Grevgatan 5

Piporglar

för kyrkor, kapell, krematorier och konsertsalar

Om- och tillbyggnader

av äldre orgelverk utföres fackmässigt och pietetsfullt.

Infordra våra dispositions- och kostnadsförslag!